

SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞME VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

Selçuk KIRTEPE*

Özet

Teknolojik ilerlemenin iletişim araçlarına yansması onları toplum nazarında daha önemli bir konuma yükseltmiştir. Bu gelişmeler iletişim araçlarının özelliklerinin artmasına katkıda bulunmuştur. Ekonomik imkânların artışı iletişim araçlarının elde edilmesini kolaylaştırmıştır. Televizyon bu araçların en yaygın olanıdır. Bu sihirli kutunun en çok izlenen program türü ise dizilerdir. Teknolojik gelişmelerin televizyon ve ürünlerine yansması kültürel değişmelere zemin oluşturur. Böylece televizyon ve dizi filmler toplum içerisinde kültürel açıdan birtakım değişikliklerin oluşmasına sebep olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplum, kültür, değişme, kitle iletişim araçları.

Socio-Cultural Change and Mass Media

Abstract

* Dr., Erzurum Yıldızkent İMKB Lisesi, selcuk7525@hotmail.com

The reflect of technological progress on the communication tools raised them more important position in the eyes of society. These developments have contributed to the increase in properties of the communication tools. The increase of economic opportunities easier to obtain the communication tools. Television is the most common of these tools. The most watched program types of this magic box is the serials. The reflection of technological developments on the television and its products creates the basis for cultural change. Thus, the serials and television in the community could lead to the formation of some changes at the cultural context.

Keywords: Society, culture, change, mass media.

Giriş

Toplum yapısında ortaya çıkan değişme, sürekli olarak değişmeden gerçekleşmektedir.¹ Değişimin meydana gelişi süreklilik arz eden bir yapıda gerçekleşir. Sosyal yapıyı oluşturan unsurlarda değişik vakitlerde tezahür eden nitel ve nicel farklılaşmalar sosyal değişme olarak adlandırılır.² Bu değişmeler aslında toplumun karşılaştığı yeni durumlar karşısında varlığını devam ettirme refleksidir. Bir halden başka bir hale geçiş olan değişme birçok farklı alanda gerçekleşebilir. Bu alanlardan birisi olan kültürel unsurlarda meydana gelen değişmeler toplumu birinci dereceden ilgilendiren vasfa sahiptir. Toplum içerisinde kültüre ait unsurların önemli konumu vardır. Kültürel unsurlar bir toplumu diğerinden ayırt etme fonksiyonu taşımaktadır. Bu unsurların toplum içerisinde yer alışı veya toplumun bunlara bakışlarında değişiklikler olabilmektedir. Toplumlara anlamak ve gelecekleri ile ilgili fikir

¹ Barlas Tolan, *Toplum Bilimlerine Giriş*, Adım Yayınları, Ankara, 1991, s.279

² Mustafa Erkal, *Sosyoloji*, Der Yay., İstanbul, 2004, s.227

yürütebilmek açısından bu değişiklikler dikkatle gözlenip değerlendirilebilir.

Günümüzde bu değişimlerin öncüsü konumunda kitle iletişim araçları yer almaktadır. Özellikle son dönemlerde meydana gelen teknolojik ilerlemeler bu öncülük rolünü pekiştirmiştir. Bu rolün uygulayıcılığını yapan başat kitle iletişim aracı televizyondur. Televizyonun sahip olduğu bu ayrıcalıklı konum teknik özellikleri ile yaygınlığı³ ve onda yer alan program türlerine bağlıdır. Bu program türlerinin birinci sırasında dizilerin yer aldığı belirtilmelidir.⁴ Toplumsal hayattan karelerin yer aldığı bu program türü izleyici nezdinde önemli bir konumu işgal etmektedir. Dizi sayısında meydana gelen hızlı artış bu durumu teyit etmektedir. Dizilerin niceliksel/niteliksel artışı ve sosyal değişim açısından oynadığı rol onların sosyo-kültürel açıdan değerlendirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Kitle iletişim araştırmalarında değişik noktalardan hareket edilerek değerlendirmeler yapılmıştır. Bu noktalardan birisi de kültürü temel kabul eden 'Kültürel Göstergeler' modelidir. Gerbner ve düşüncesinin takipçileri öncülüğünde ifadesini bulan bu yaklaşımda televizyonda sembolik bir dünya tasarımı yapıldığı ön plana çıkmaktadır. İzleyicinin ekranda takip ettiği sembolik hayata dair olan görüntüler gerçek hayatta görülebilecek türden unsurları da içermektedir. Bu durum programların muntazam bir şekilde takip edilmesinin gerekçelerindedir. Bu bağlılık doğal olarak eleştirel bakış açısını ortadan kaldırarak ekranda görülenlerin/algılananların kabullenilmesine ortam oluşturmaktadır. Mesajların görsel aktarımının bu aracı farklılaştırması veya içeriğini sınırlandırması söz konusudur.⁵ Medyanın etkili olduğu düşünce ekseninde şekillenen bu kuram televizyonun mevcut yaşam şekilleri üzerinde inanç ve davranış

³ RTÜK, Türkiye'de Çocukların Medya Kullanma Alışkanlıkları Araştırması, 2013, s.65

⁴ Erol Mutlu, *Televizyonu Anlamak*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991, 197

⁵ Neil Postman, *Televizyon Öldüren Eğlence*, (Çev: Osman Akınhay), İstanbul, 1994, s.16

normlarını belirleyen, kendi içinde tutarlı bir sembolik çerçeveden oluştuğu düşüncesi ile temellendirilmiştir.⁶ Kültürel çalışmalar öncelikli olarak birey ve iletişim aracı etkileşimine odaklanır. Böylece bireyin izleme sürecinde yer alışı ve yönlendirilmesi irdelenir. Bu bakış açısı film, reklam gibi televizyon ürünlerinin izleyicilerin hazlarını ve arzularını kurgulayan sosyo-kültürel öğeler olarak ele alır.

Kitle iletişim araçları geçmişe oranla daha çok çeşitlenmiştir. Toplum tarafından; 'Her tür basımı yapılan yayın (Gazete, Dergi, Kitap vb.), Radyo, Televizyon, Tiyatro, Sinema ve Sosyal Medya' gibi kitle iletişim araçları kullanılmaktadır. Bu araçların her birinin sosyo-kültürel değişme açısından rol oynadığı belirtilmelidir. Bunların en yaygın olanı televizyon ve onun en önemli yayın türü olan dizilerdir. Sosyo-kültürel değişmeye kitle iletişim araçlarının etkisini diziler perspektifinde konu olarak belirleyen bu çalışma dizilerin sosyo-kültürel değişmedeki rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın çerçevesi "Sosyo-kültürel değişmede diziler etkili midir?" sorusu ile belirlenmiştir. Çalışmanın temel varsayımı ise sosyo-kültürel değişmede dizilerin baş aktörlerden birisi olarak rol oynamasıdır.

Sosyo-Kültürel Değişme

Toplum ve onu oluşturan bireyler açısından değişim kaçınılmaz bir durumdur. Herakleitos evreni başı sonu olmayan ve hiç durmayan bir değişim olarak tanımlayarak her şeyin eskisi gibi olduğu yanılığısına düşmemizin nedenini –bir nehirde niçin iki kere yıkanamayacağımızın gerekçesini- değişimin belli bir ölçü, düzen ve yasaya göre gerçekleşmesine bağlamıştır.⁷ Değişim toplumu bütün yönleriyle kuşatmıştır. Toplum varlığını sürdürürken değişimin dengeleyici

⁶ Denis McQuail ve Sven Windahl, *Kitle İletişim Modelleri*, (Çev. Konca Yumlu), İmge Kitapevi, Ankara, 1997, s.117-118

⁷ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s.25-26

katkılarından istifade etmektedir. Sosyal değişme, toplumun yapısını oluşturan sosyal ilişkiler ağının ve bu ilişkileri tayin edici kurumlardaki kökleşmiş yapının farklılaşarak varlığını devam ettirme refleksidir.⁸ Farklı kültürlerle ait unsurların birbiriyle karşılaşması veya bireylerin istek ve ihtiyaçlarının giderilememesinin meydana getirdiği durumlar yeni arayışlara sebep olmakta bunun neticesinde kültürel etkileşimler oluşabilmektedir.⁹ Bu etkileşimlerin oluşması farklı süreçlerde gerçekleşir. Bu çerçevede meydana gelen değişim toplumu oluşturan sosyal yapı ve sosyal ilişkilerde meydana gelen farklılaşmalar olarak değerlendirilmektedir.¹⁰ Ancak sıradan değişiklikler bu kapsamda değerlendirilmemektedir. Sosyal yapı unsurlarında veya bunların işleyişinde süreklilik gösteren köklü değişiklikler bu kategoride ele alınmaktadır.¹¹ Bu farklılaşmanın toplumu kuşatan kültüre ait unsurlara yoğunlaşmış haline sosyo-kültürel değişme denir. Toplumu oluşturan bireyler kendilerini kuşatan sosyal çevreden etkilenmektedir. Bu etkilenmenin herhangi bir baskı unsuru olmadan gönüllü olarak meydana gelmesine 'Serbest Kültür Değişmesi', istemeden baskı ve tehditlerle meydana gelmesine ise 'Mecburi Kültür Değişmesi' denir.¹²

Sosyo-kültürel değişmeyi etkileyen birçok faktör bulunsa da günümüzde bu faktörlerin en etkilisi olarak kitle iletişim araçları gösterilebilir. Böyle bir konuma yükselmelerinde teknolojik gelişmelerin onlara sağladığı fırsatlar bir hayli önemlidir. Bu sayede daha çok alıcıya daha kolay, hızlı ve kaliteli bir şekilde ulaşabilme vasfına sahip olmuşlardır. Yükseldikleri bu konum kitle iletişim araçlarında yer alan mesajları daha önemli bir noktaya taşımıştır.

⁸ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir?*, (Çev. Nilgün Çelebi), Toplum Yay., Konya Tarihsiz., s.170

⁹ Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*, İFAV, İst., 1997, s.48-49

¹⁰ Sulhi, Dönmezer, *Toplumbilim*, Beta Yayınları, İstanbul, 1994, s.401

¹¹ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s.362-363

¹² Turhan, age, s.51-52

Sosyo-kültürel değişim ile iletişim arasında ortaya çıkan birbirini bütünleyici yön aynı zamanda değişimin meydana gelmesi için ön koşulların oluşmasını sağlamaktadır. Böylece toplum üyelerinin düşüncelerinde ve değer yargılarında sembolik unsurlar aracılığı ile değişiklikler oluşturulabilmektedir. Öncelikle semboller kullanılarak toplum durumdan haberdar edilmekte ve değişime hazır hale getirilmekte ve değişimin gerçekleşmesi sağlanmaktadır. Bu sembolik alışverişin büyük bölümü, kültürün temel taşıyıcısı konumundaki kitle iletişim araçları ile gerçekleştirilmektedir. Toplum için sembolik alışverişin en öncelikli uygulama alanı dildir. İletişimin sağlanmasının temel unsuru olan dil olmadan iletişim ve gelişim-değişim gerçekleşemez.¹³ Toplumsal iletişimin sembolik unsuru olan dili kullanan kitle iletişim araçlarının kültürel işlevi hem toplumsal algının oluşmasına hem de sosyalleşmenin gerçekleşmesine zemin oluşturmaktadır.

Kültür, mahiyeti ve fonksiyonları açısından aktarılabilen bir özelliğe sahiptir. Kültürü oluşturan fikirler, inançlar, duygular ve davranışlar toplum üyeleri arasında sürekli olarak paylaşılır. Bu aktarım ve paylaşım farklı şekillerde yapılmaktadır. Eğitim ve öğretim yoluyla da gerçekleştirilebilen bu işin birincil gerçekleştirilme merkezi ailedir. Toplumun yeni üyesi bir aile ortamında var olarak geçmişten gelen birikimi devralır. Bu fonksiyonun yerine getirilmesinin günümüzdeki ana destekleyicisi kitle iletişim araçlarıdır. Teknolojik gelişmeler kitle iletişim araçlarının kültür aktarımında aileden daha etkin rol oynamalarına ortam oluşturabilmektedir.¹⁴ Çünkü meydana gelen gelişmeler bu araçların özelliklerinin artmasına ve kullanımının yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda bu gelişmelerin bireylerin yaşam tarzlarında oluşturduğu farklılıklar bu etkinliğin oranını artırmaktadır.

¹³ Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s.185

¹⁴ Nurşen Adak, "Bir Sosyalizasyon Aracı Olarak Televizyon ve Şiddet", *Bilig*, Sayı 30, Yaz/2004, s. 27-38, s. 28

Yeni yetişen aile üyesinin ebeveyne olan bağımlılığı ilkokul dönemlerinden itibaren gelişim dönemlerine uygun şekilde yerini okul ve arkadaş grubuna¹⁵, nihayetinde kitle iletişim araçlarına bırakmaktadır.¹⁶ Bu araçlarla iletilen mesajlar bireyin mensup olduğu toplumun hayat kodlarını -toplumsal hayatta kodlanmış bilgilerini- öğrenerek, yani kod açımamasını yaparak toplumun üyelerinden biri olma hakkını elde edebilmesine zemin oluşturur. Böylece toplum ile bütünleşmesine katkıda bulunan şeyleri diğer toplum üyelerine aktararak toplumsal varoluşun devamlılığına katkıda bulunur. Bu aktarımın kapsamı oldukça geniştir. Toplumun değer yargıları, tutumları ve davranış kalıpları kısaca topluma ait olan ne varsa bu aktarımın içerisinde yer almaktadır.¹⁷ Kültür aktarımının işlevini yerine getirmemesi toplumun yetişkin neslinin ömrünü tamamlamasıyla varoluş sürecini tamamlamasına başka bir deyişle ölmesine sebep olur. Kültür ve toplum arasında bulunan bu tümleyici ilişki ve etkileşim kaçınılmazdır.¹⁸

Televizyon

Televizyon, ışık enerjisinin elektrik enerjisine çevrilerek yayınlanması ve alınan elektromanyetik sinyallerin tekrar ışık enerjisine çevrilerek aynı anda birçok farklı yerde izlenilmesini sağlayan cihaza verilen addır. Bu cihazı diğer kitle iletişim araçlarından ayıran kendine özgü fonksiyonel özellikleri vardır. Görüntü ve ses birlikteliği onu diğer araçlardan farklı kılmaktadır. Bu vasfı aynı anda birçok duyuya birlikte hitap edebilen konuma yükseltmiştir. Bunlara ek olarak en ücra yerlerde bile yaygınlaşan ve kolay elde edilebilen bir araç olması, birçok seviyeden toplum üyesinin anlayabileceği düzeyde basit programlarının olması

¹⁵ Özcan Köknel, *Kayıdan Mutluluğa Kişilik*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1999, s. 72

¹⁶ Turhan, *age*, s.52

¹⁷ Ünsal, Oskay, XIX. *Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişimin İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım*, Der Yayınları, İstanbul 2002, s. 312-313

¹⁸ Nihat Nirun, *Sistemik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1991, s. 72

televizyonun ayrıcalıklı konumunu güçlendirmektedir.¹⁹ Bu özellikler televizyonun diğer araçlardan farklı olarak mesajlarını kitlelere iletebilmesinde önemli bir fırsata sahip olmasını sağlamaktadır.²⁰ Ayrıca televizyonda izleyicilerin beğenisine sunulan programların çok yönlü bir çalışma kadrosu tarafından oluşturulmasının bu ayrıcalıktaki rolü de belirtilmelidir. Bu sayede toplumsal tahayyülü derinleştirerek geleceğin nasıl olacağına dair yön çizebilmekte ve ipucu verebilmekte başka bir ifade ile geleceğin kurgusunu yapabilmektedir.

Televizyon yayınlarının başlaması, izleyenlerin yeni bir toplumsal ve kültürel yapı ile karşılaşmalarına yol açmıştır. Çünkü yapılan programlar bir kültüre ait unsurları içermektedir.²¹ Bu durum kültürel değişimin birinci şartı olan kültürler arası temasın sağlanmasına fırsat vermiştir.²² Ancak bunun kültürel değişimin yalnızca bir yönüne matuf olduğu, kültür unsurlarının kendi içerisinde de kültürel değişmeyi başlatacak etkileşimler olabileceği göz ardı edilmemelidir. Televizyon dizilerinde kurmaca, gerçek veya gerçeğe yakın olaylar temsili olarak canlandırılır. Televizyon, mevcut olan gerçekleri bazen olduğu gibi bazen de yeniden üreterek tekrar topluma sunar. Bu sunum aracılığı ile yeni baştan bir yorumlama yaparak, arzu edilen insan profilinin resmi çizilerek benliklerin ve toplumun biçimlendirilmesini gerçekleştirir.²³ Diğer bir ifadeyle mitler ve ritüeller ortaya çıkararak, bireylerin ve sosyal yaşamın istenilen yönde yapılandırılmasını sağlar.

¹⁹ Hakan Ergül, *Televizyonda Haberin Mağazinleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.99

²⁰ Enderhan Karakoç, *Medya Aracılığıyla Popüler Kültürün Aktarılmasında Toplumsal Değişkenlerin Rolü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, s.151

²¹ Türkiyede televizyon yayınlarının başladığı ilk dönem yetişmiş eleman, program ve altyapı eksikliği sebebiyle yabancı ülkelere satın alınan dizi film programları bu çerçevede değerlendirilebilir. Günümüzde teknolojik gelişme sebebiyle sınırlar neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır.

²² Turhan, *age*, s.52

²³ Zygmunt Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s.43

Program çeşitliliği kültüre ait unsurların veya verilmek istenen mesajların kitlelere ulaşmasına zemin oluşturmaktadır. Program içerisinde bireylerin birbirlerine hitap tarzı, olaylara gösterdikleri tepki, bireysel ilişkilerde sergiledikleri davranış kalıpları veya kullandıkları ifadeler izleyicilere ulaş(tırıl)an kültürel unsurlara örnek olarak verilebilir. Böylece algı ve düşünce üzerinde etkili olarak, insanların olaylara bakış açıları ve ele alışları üzerinde yönlendirmelerde bulunabilirler.²⁴ Yönlendirmenin küresel ölçekte gerçekleştirilmesi toplumlar arasındaki kültürel farkları minimum düzeye indirebilmektedir. Simgesel/sanal unsurlar aracılığı ile toplumu bir araya getiren televizyon, aynı zamanda bireylere farklı ortamlara uyum sağlayabilme refleksi kazandırarak insanların hayatlarında değişimlerin gerçekleşmesini sağlamaktadır.²⁵

Televizyon dizilerinde yer alan düşünceler artık toplumun kullanımına sunulmuş unsurlar haline gelmiştir. Toplum üyeleri özellikle çocuklar ve gençler izlediklerinden daha kolay etkilenmekte ve onları taklit edebilmektedir. İzleme sürelerinin ortalama üç saat civarında olduğu dikkate alındığında bu yaş grubunun etkilenme olasılığı artmaktadır.²⁶ Kimi zaman küçük bir kızın kadeh tokuşturma sahnesini oyunlarına uyarlamasıyla, kimi zaman dizideki ana karakterin giyim sitilinin taklit edilmesi şeklinde gözlenebilir. Böylece hem davranış yönünden hem de giyim kuşam yönünden dizi karakterleri izleyicilere model olmaktadır.²⁷ Günlük hayatta yerini alan bu unsurlar toplum ve kitle iletişim araçları tarafından sentezlenip yeni bir formatla tekrar topluma sunulur. Bu döngünün devamlılığında diziler de rol

²⁴ Dilek İmançer ve Ali Ekber Sarıgül, "Evlilik Programlarında Değer Temsili", (Ed. Dilek İmançer), *Medyayı Anlamak; Stereotipler, Değerler ve Söylem*, De Ki Yayınevi, Ankara, 2010, s.80

²⁵ Necla Mora, "Medya Ve Kültürel Kimlik", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), 2008, s. 3-4, Erişim tarihi: 25 Şubat 2012, <http://www.insanbilimleri.com>

²⁶ Rtük İzleyici Eğilimleri-1, s.30-31

²⁷ Rtük İzleyici Eğilimleri-1, s.51

üstlenmektedir. Diziler toplumun beğenisine sunulmanın yanında geri dönütler çerçevesinde bazı yeni şeyler üreterek-ekleyerek bu döngünün devamlılığına katkıda bulunmaktadır.

Diziler

Diziler televizyon yayınlarının önde gelen ve en çok izlenen program türüdür.²⁸ Diziler; -dizi, seriyal, soap opera (sabun köpüğü) veya pembe dizi- sözcükleri kullanılarak adlandırılmıştır. *“Bölümler hâlinde yayımlanan ve çoklukla aralarında konu bütünlüğü olan film, dizi, televizyon dizisi”* şeklinde de tanımlanmaktadır.²⁹ Değişik sözcüklerle ifade edilse de diziler nüans farklarıyla beraber genel olarak televizyonda sergilenen ortak paydalar ve farklı olayların kompozisinden oluşturulan dramatik anlatılar bütünü olarak açıklanabilir. Dizi film ana karakter ve mekân ortaklığına sahip farklı olaylar içeren bölümlerden oluşmaktadır. Seriyal ise bir sonu olmayan -bitimsiz- ve konunun en heyecanlı yerinde kesilerek yeni bölümün merakla beklenmesi sağlanan bir türdür. Dizi filmlerde çeşitliliğin artmasında ve bir arada bulunmasında yapım ve izleme alışkanlıklarının değişmesi etkili olmaktadır.³⁰ Günümüzde dizi film kavramı ile dizi-seriyal şeklinde adlandırılan türlerin birleşimi kastedilmektedir.

Dizi filmler birçok açıdan diğer program türlerinden farklı özelliklere sahiptir. Bu program türü diğerlerinden farklı olarak periyodik olarak -genelde haftada bir sefer- yayınlanmaktadır. Hayatı bütünüyle içeren televizyon ürünü olan dizilerde, insan yaşamının akışına benzeyen bir olay örgüsü sergilenmektedir.³¹ Bu özelliklerin dizi filmlerin etkisinin

²⁸ Mete Çamdereli, Betül Öney Doğan, Nihal Kocabay Şener, Medya ve Din, Ferhat Zengin, *Dizilerde Dinin Temsili*, Köprü Kitapları, İstanbul, 2014, s.73-74

²⁹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.53f1dcd a6f10a5.18380632, Erişim Tar. 23 Mart 2010

³⁰ Anthony, Giddens, *Sosyoloji*, (Yayına Haz.: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s.400

³¹ Zeynep Ayaşlı, *Televizyonun Popüler Kültürü Oluşturma ve Yayma Etkisi*, (Yayımlanmamış

artmasına, izlenme oranının fazla olmasına ve toplumda kolayca kabul görmesine önemli oranda katkıda bulunduğu belirtilmelidir. Bunun yansımaları izleyiciler üzerinde farklı alanlarda gözlenebilmektedir. Bireylerin aile üyeleriyle, arkadaşlarıyla kısaca toplumu oluşturan diğer üyelerle olan ilişkileri, diyalogları ve davranışları bu yansımaya örnek olabilir.³² Öyle ki günlük konuşmalar, şakalaşmalar, insanların birbirine hitap etme tarzları, yaşam biçimleri, tüketim alışkanlıkları genellikle dizilerdeki kahramanları gibi olmaya başlamaktadır.³³ Bu oluş farklı şekillerde tezahür edebilir. Dizilerde yer alan repliklerin kullanılması, oyuncuların takılarının/kullandıkları eşyalarının moda haline gelmesi vb. gibi birçok noktada müşahade edilebilir.³⁴ Daha geniş bir coğrafyayı kapsayacak ölçekte etkilenmenin meydana gelmesi kültürün küreselleşmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır.³⁵

Dizilerin önem kazanmasında periyodik olarak yayınlanması ile gerçekleştirilen tekrar rol oynar. Tekrar, mesajların etkisinin yüksek oranlara çıkmasına veya gerçekmiş gibi algılanmasına ortam oluşturmaktadır.³⁶ Dizilerde olayların, davranış kalıplarının ve bunlara verilen tepkilerin sürekli yinelenerek izleyicilere sunulması şeklinde tekrarın yapıldığı gözlenmektedir. İzleyicilerin alguları üzerinde gerçekleştirilen yinelenmeler sunulan içeriğin kabul edilmesi için ikna edici bir rol üstlenmektedir.

Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.106

³² M.Cem Şahin, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Popüler Kültür Unsurlarına İlişkin Yaklaşımları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s.138-139

³³ Yaşar Erjem ve Mustafa Çağlayandereli; "Televizyon ve Gençlik: Yerli Dizilerin Gençlerin Model Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), Mayıs, 2006, s. 17.

³⁴ RTÜK İzleyici Eğilimleri-1, s.47-48

³⁵ Uğur Batı, "Günümüzde Tüketim Araçları Küresel Köy Tezini Destekleyecek Yeni Bir 'Esperanto' Mu: Mcdonald's Örneğiyle Fastfood Restoranları Üzerinden Bir 'Türdeşleşme Okuması' ", (Ed. Zeynep Karahan Uslu ve Can Bilgili), *Kırılan Kalıplar 2: Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*, Beta Yayınları, İstanbul 2010, s. 376-377.

³⁶ Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, Hayat Yayınları, İstanbul 1997, s. 113.

İzleme bağımlılığının oluşumunda tekrar unsurunun en yakın destekçisi meraktır.³⁷ Dizilerde olay akışının en heyecanlı yerde kesilmesi –kanca atma- izleyicilerin bir sonraki bölümde ne(ler) olacağını öğrenmek için büyük bir merak içerisinde kalmalarına sebep olmaktadır.³⁸ Bu nedenle izleyici(ler) dizi film programlarının yeni bölümünün yayınlanacağı günü iple çekmektedir. Bu zaman zarfında çevresindekilerle neler olabileceğine yönelik değerlendirmelerde bulunarak fikir yürütmektedir. Bu durum dizi izleyicilerinin yaşamlarında sanal unsurların ne kadar önemli bir konumu işgal ettiğinin göstergesi olarak ele alınabilir. Bu doğrultuda televizyonda yayınlanan programların özellikle dizi filmlerin yayın sürelerinde gözle görülür bir artış yaşanmıştır.³⁹ Bu artış, program süreleri ile sınırlı kalmamış içerik ve kanal sayısı bağlamında da dikkate değer yükseliş meydana gelmiştir.

Diziler sosyo-kültürel yaşantının simgesel bir yansıması olarak ele alınabilir. Bu yansıma sebebiyle dizi film programları, toplumsal yapının anlaşılması için önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Toplumsal yapıda mevcut olan veya olması istenen maddi ve manevi unsurlar bu programların içeriğinde kendisine yer bulabilmektedir. İnsanlar arası ilişkileri, insanın toplum içerisindeki konumu, insanların olaylara bakış açısı, ekonomik faaliyetler içerisinde bireyin yeri, vb. sosyal yaşantıda bulunan ve bulunması arzulanan birçok şeyi bu programlarda görmek mümkündür. Bu sebeple dizi film programlarında işlenen temaların toplum nezdinde kendine yer bulması kaçınılmazdır.⁴⁰ Bu programlar aracılığı ile topluma ulaştırılan unsurlar toplum tarafından değerlendirilmektedir. Hatta kullanılan oyuncu isimlerine varana kadar toplum üyelerinin düşüncelerinde ve o ismi taşıyanlara bakış açılarında

³⁷ Giddens, age, s.399

³⁸ Mutlu, age, s.155-156

³⁹ <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx>; Erişim tarihi:30 Ekim 2009.

⁴⁰ Sabri Akdeniz, *Bağımsızlığın Temelleri*, Bayrak Yay., İstanbul 1992, s. 145.

değişiklikler meydana gelebilmektedir.⁴¹ O ismi taşıyan oyuncunun filmde ki rolüne göre aynı isimdeki sıradan ve programdaki rol ile alakası olmayan insanlara yönelik sıklıkla imalı bakışlar sergilendiği, değerlendirmelerde ve müdahalelerde bulunulduğu, şakalar yapıldığı veya hitap edildiği gözlenmektedir.⁴²

Dizilerin geniş izleyici kitlesine sahip olmasında⁴³ izleyicilerin ciddi şeylerden kaçarak daha az yorucu, hatta dinlendirici yönü ağır basan eğlence unsurlarına yönelme isteğinin payı olduğu söylenebilir. Bu noktada diziler yoğun tempoda geçen hayat ve onun zorluklarından uzaklaşmanın bir aracı olabilmektedir. Ayrıca konularının ülke gündemini içermesinin payının olduğu da belirtilmelidir. Bu noktada meydana gelen olaylar veya bazı konular dizilerin içeriğinde kendine yer bulabilmektedir. Böylece gündemi eğlenirken veya dinlenirken takip edebilmenin kolaylığı sayesinde, izleyici sayısını artırarak diğer program türlerinden daha geniş izleyici kitlesine ulaşmıştır.⁴⁴

Bireyin karşılaştığı sorunları yaşayan başka kişilerin olduğunu görerek rahatlaması da izleme gerekçelerindedir. Kendi problemlerini yaşayan başka birilerinin olduğunu bilmek, kabullenme ve çözüm arayışında bireylere destek olmaktadır. Başka bir açıdan söz konusu olayların veya olumsuzluğun kendinde ve yakın çevresinde olmamasının farkındalığının izleyicileri rahatlatmada rol oynadığı belirtilmelidir.⁴⁵

⁴¹ Mehmet Akif, Enderun, *Beyaz Perdenin Din Algısı*, Işık Yayınları, İstanbul, 2012, s. 72, 133, 134

⁴² Nural İmik, *2000-2005 Arası Türkiye’de Televizyon Dizilerinde Kullanılan Müziğin Genç İzleyicilere Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006, s. 20

⁴³ RTÜK, *Türkiye’de Çocukların Medya Kullanma Alışkanlıkları Araştırması*, 2013, s.246

⁴⁴ RTÜK *İzleyici Eğilimleri Araştırması-2*, s. 19

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=0ff756b8-292d-4269-9dbc-2bbfe6782cf0; Erişim Tar. 15 Şubat 2009; Hüseyin Emin Öztürk, *Çocuğun Sosyalleşmesinde Televizyonun Etkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1999, s. 169.

⁴⁵ Hüseyin Avni Danyal (oyuncu) ile 01 Mart 2012 tarihinde yapılan söyleşi

Böylece izleyiciler yaşam içerisinde meydana gelen olayları anlama ve anlamlandırmada olayı bizzat yaşamadan deneyim kazanabilme imkânı elde edebilmektedir. Yabancılaşmanın arttığı, bireyler arasındaki ilişkilerin büyük çoğunluğunun mesafeli-resmi bir boyutta gerçekleştiği, sohbet edecek veya dertleşecek birini bulmanın zorlaştığı bir zamanda dizilerin rehabilite edici bir fonksiyon icra edebileceği dikkat çekmektedir.⁴⁶

Dizi filmler toplumda olması arzu edilen değişikliklerin toplumun gündemine taşınması için bir araç olabilmektedir. Gündemde kendine yer edinebilen konular konuşulmaya, tartışılmaya, olumlu ve olumsuz yönleri açısından değerlendirilmeye başlanmaktadır. Bu şekilde toplum gündemine gir(diril)en konuların toplumsal kabulüne veya yapılacak itirazların minimize edilmesine imkân sağlanmış olur. Böylece dizi film programları toplumun herhangi bir konudaki tavrının ve algılamalarının oluşumunda etkin rol oynayabilir. Bu çerçevede istenilen hususlarda izleyicide değişimlerin meydana gelmesini sağlayabilmektedir. Bu sebeple kültür bakanı, dizilerde dizi kahramanlarının kitap okumasına yer verilmesini isterken maliye bakanı alışverişlerde fiş almaları gerektiğine vurgu yapmaktadır.⁴⁷ İzlerkitle özellikle sevdiği oyuncunun/karakterin davranışlarını taklit etmeye eğilimlidir.⁴⁸

⁴⁶ Hortense Powdermaker, *Kitle Kültürü(1950-1960), Hollywood Ve A.B.D., (Der./Çev. Nurçay Türkoğlu), s.53*

⁴⁷ Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 9 adet video, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 16 adet video, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 11 adet video hazırlattırarak ve daha birçok kamu kurumunun hazırlattığı kamu spotları (38 adet) ile televizyonun etkileme gücünden yararlanmaya çalışmışlardır. Bu konuda yayın kuruluşlarını bağlayıcı nitelikteki kararlar değişik zamanlarda karamamelerle hükme bağlanarak resmi gazetede yayınlanmıştır.

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=2b63202a-4f60-4ab5-9204-b593263e32eb; Elektronik Erişim: 15 Şubat 2013

⁴⁸ Rtük İzleyici Eğilimleri-1;, S.39-40, Şahin, age, s.178

Sonuç

İletişim araçlarının bireylerin hayatında ön planda yer aldığı bir zaman diliminde onları konu edinen çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu çerçevede toplum içerisinde en yaygın olan televizyonun başat programlarından birisi olan diziler dikkat çekmektedir. Bölümler halinde yayınlanarak izleyicinin beğenisine belirli zaman periyotlarında sunulması onların izleyicilerin gündeminde sürekli olarak yer edinmelerini sağlamaktadır. Bu süreklilik oluşması muhtemel etkileşimlerin temel unsurudur.

Bu çerçevede dizi film programları toplum üyelerinin hayatında kayda değer bir alanı işgal ederek kültürel unsurları taşıyıcı bir fonksiyon da icra etmektedir. Bu işlevi sosyal hayatta etkili olmasına zemin hazırlamaktadır. Bu etki kimi zaman toplumsal değişim ve dönüşüme hız kazandırabilmektedir.⁴⁹ Bireyler kendileri söz konusu olduklarında etkilendiklerini ifade etmekte zorlansalar da toplumda gözlenen genel manzara değişimin tahakkuk ettiğini gözler önüne sermektedir.

Genelde bütün programların özellikle dizilerin sosyo-kültürel değişimde oynadığı rolün en etkin gözlendiği alan zaman kullanımında ortaya çıkmaktadır. Öncelikle dizileri veya diğer programları izlemek için televizyon başında geçirilen süreler dikkate değer bir yekûna ulaşmaktadır. Günümüz şartlarında başka hiçbir etkisi olmasa bile zaman açısından toplum üyelerini oyalaması tek başına bu konunun araştırılması için kâfi gelir. Günlük üç saat televizyon izleyen birinin yıllık izleme süresi toplamda iki aya yakın bir süreye tekabül etmektedir. Bireysel bazda olan bu hesabı izleyicilerin tamamına uygulandığında elde edilecek sonuç bu önemin haklılığı gözler önüne sermektedir. Burada zaman konusu sadece bireysel bazda dile getirilmiştir. Bunun aile üyelerine,

⁴⁹ Karakoç, *Medya Aracılığıyla Popüler Kültürün Aktarılmasında Toplumsal Değişkenlerin Rolü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 171

akrabalara ve topluma yansıyan yönleri göz ardı edilmemelidir. Çünkü izleyiciler kendilerinin dışında aile üyelerine, akrabalarına ve sosyal etkinliklere daha az zaman ayırmasına sebep olmaktadır. Hatta günümüzde akraba-arkadaş vb. ziyaretler dizilere göre ayarlanır bir aşamaya gelmiştir. Neticede tek başına bir araçtan fazlası olmayan bu unsurlar içeriği ve meşgul etmesi sebebiyle toplumsal hayatta kayda değer öneme sahiptir.

Kaynakça

- Adak, N., "Bir Sosyalizasyon Aracı Olarak Televizyon ve Şiddet", *Bilig*, Sayı: 30, Yaz/2004.
- Akdeniz, S., *Bağımsızlığın Temelleri*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1992.
- _____, *Kültür Sömürgeciliği*, M.Ü.V. Yay., İstanbul 1997.
- Ayaşlı, Z., *Televizyonun Popüler Kültürü Oluşturma ve Yayma Etkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- Batı, U., "Günümüzde Tüketim Araçları Küresel Köy Tezini Destekleyecek Yeni Bir 'Esperanto' Mu: Mcdonald's Örneğiyle Fastfood Restoranları Üzerinden Bir 'Türdeşleşme Okuması' ", *Kırılan Kalıplar 2: Kültürlerarası İletişim, Çokkültürlülük*, (Ed. Zeynep Karahan Uslu ve Can Bilgili), Beta Yayınları, İstanbul 2010.
- Bauman, Z., *Sosyolojik Düşünmek*, (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yay., İst. 1998.
- Çamdereli, M., Doğan, B.Ö., Şener, N. K., *Medya ve Din*, Ferhat Zengin, *Dizilerde Dinin Temsili*, Köprü Kitapları, İstanbul, 2014.
- Dönmezer, S., *Toplumbilim*, Beta Yayınları, İstanbul 1994.
- Enderun, M. A. *Beyaz Perdenin Din Algısı*, Işık Yayınları, İstanbul 2012.
- Erdoğan, İ., *İletişimi Anlamak*, Erk Yay., Ankara 2005.
- _____, *İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş*, İmge Kitabevi, Ankara 1997.

- Ergül, H., *Televizyonda Haberin Magazinleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.
- Erjem, Y., ve Çağlayandereli, M., 'Televizyon Ve Gençlik: Yerli Dizilerin Gençlerin Model Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi', *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), Mayıs 2006, 15-30.
- Erkal, M., *Sosyoloji*, Der Yay., İstanbul, 2004.
- Esslin, M., *TV Beyaz Camın Arkası*, (Çev.: Murat Çiftkaya), Pınar Yay., İstanbul 1991.
- Fichter, J., *Sosyoloji Nedir?*, (Çev. Nilgün Çelebi), Toplum Yay., Konya Tarihsiz.
- Giddens, A., *Sosyoloji*, (Yayına Haz.: Hüseyin Özel, Cemal Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara 2000.
- Gökberk, M. *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Günay, Ü., *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.
- İbni Haldun; *Mukaddime*, (Çev. Z. Kadiri Ugan), 1. Cilt, M.E.B. Yay., İst. 1990.
- İmançer, D., ve Sarıgül, A. E., "Evlilik Programlarında Değer Temsili", *Medyayı Anlamak; Stereotipler, Değerler ve Söylem*, (Ed. Dilek İmançer), De Ki Yayınevi, Ankara 2010.
- İmik, N., *2000-2005 Arası Türkiye'de Televizyon Dizilerinde Kullanılan Müziğin Genç İzleyicilere Etkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006.
- Karakoç, E., *Medya Aracılığıyla Popüler Kültürün Aktarılmasında Toplumsal Değişkenlerin Rolü*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007.
- Karasar, N., *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2009.
- Köknel, Ö., *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1999.
- Le Bon, G., *Kitleler Psikolojisi*, Hayat Yayınları, İstanbul 1997.

- McQuail, D., ve Windahl, S., *İletişim Modelleri -Kitle İletişim Çalışmalarında-*, (Çev.: Konca Yumlu), İmge Kitabevi, Ankara 2005.
- Mora, N., "Medya ve Kültürel Kimlik", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2008, 5:1, 3-4, <http://www.insanbilimleri.com>, Erişim tarihi: 25 Şubat 2012.
- Mutlu, E., *Televizyonu Anlamak*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991.
- Mutlu, E., *Televizyon ve Toplum*, TRT Yayınları, Ankara 1999.
- Mutman, M., "Televizyonu nasıl sorgulamalı", *Toplum ve Bilim*, 1995, S:67, 26-71.
- Nirun, N., *Sistemik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını-Sayı:56, Ankara 1991.
- Oskay, Ü., *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişimin İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım*, Der yayınları, İstanbul, 2002.
- Öztürk, H. E., *Çocuğun Sosyalleşmesinde Televizyonun Etkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1999.
- Postman, N., *Televizyon Öldüren Eğlence*, (Çev: Osman Akınhay), İstanbul, Ayrıntı Yay., 1994.
- Powdermaker, H., *Kitle Kültürü(1950-1960)*, Hollywood ve A.B.D., (Der./Çev. Nurçay Türkoğlu).
- RTÜK, *Türkiye'de Çocukların Medya Kullanma Alışkanlıkları Araştırması*, 2013.
- Şahin, M. C., *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Popüler Kültür Unsurlarına İlişkin Yaklaşımları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
- Tolan, B., *Toplum Bilimlerine Giriş*, Adım Yayınları, Ankara, 1991.
- Turhan, M., *Kültür Değişmeleri*, İFAV, İst., 1997.
- Ülken, H. Z., *Sosyoloji Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

Elektronik Kaynaklar

<http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx>; Erişim tarihi:30 Ekim 2009.

RTÜK İzleyici Eğilimleri Araştırması-2 (Elektronik Sürüm),

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=0ff756b8-292d-4269-9dbc-2bbfe6782cf0; Erişim Tar. 15 Şubat 2009.

Hüseyin Avni Danyal (oyuncu) ile 01 Mart 2012 tarihinde yapılan söyleşi

http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=2b63202a-4f60-4ab5-9204-b593263e32eb; Elektronik Erişim: 15 Şubat 2013

